

4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління СРСР: джерелознавче дослідження / С. Білокінь; Нац. акад. наук. України; Ін-т історії України. – К., 1999. – 447 с.
5. Сідак В., Валько І. Мораль і безпека особи, нації, держави. Історико-філософські нариси: Монографія / В. Сідак, І. Валько. – К., 2001. – 221 с.
6. Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Збірник наукових праць / ред. кол. Р.Я. Пиріг (голова) та ін. – К., 1998. – 161 с.
7. Білокінь С.І. Джерелознавчі проблеми вивчення слідчих справ НКВС // Проблеми історії України. – К. : Наук. думка, 1994. – Вип. 3. – С. 90–101.
8. Гранкіна О.В., Омельчук Д.В., Московченко Н.П. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–1950-ті рр. : метод. рек. – К. : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1997. – 35 с
9. Петровський Е.П. Архівно-слідчі справи як джерело вивчення історії репресій в Україні у 1937–1938 роках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.06 / НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. – К., 2006. – 20
10. Подкур Р., Ченцов В. Документы органов государственной безопасности УССР 1920 – 1930-х годов: источниковедческий анализ / Р. Подкур. В. Ченцов. – Тернополь, 2010. – 372 с.
11. Політичні репресії в Україні (1917 – 1980 рр.). Бібліографічний покажчик // Авт. вступ. статей: С. Білокінь, Р. Подкур, О. Рубльов. – Житомир: «Полісся», 2007. – 456 с.
12. Реабілітовані історією (АН України, Ін-т історії України та ін. : Редкол.: П.Т. Тронько (відп. ред.) та ін. – Київ – Полтава: Рідний край, 1992. – 401 с.
13. Реабілітовані історією. Полтавська область: у 27 кн. / ред. кол. : П.Т. Тронько (голова гол. ред. кол.), С.А. Соловей (голова обл. ред. кол.) та ін. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 432 с. – (Реабілітовані історією: Полтавська область; кн. 1).
14. Бабенко Л.Л. Радянські органи державної безпеки в системі взаємовідносин держави і православної церкви в Україні (1918 – середина 1950-х рр.): Монографія / Л.Л. Бабенко. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. – 549 с.

Тамара Шаравара
м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Увагу світової спільноти наразі привертає проблема масової втрати бібліотечних фондів унаслідок воєнного конфлікту в окремих країнах Близького Сходу, особливо Сирії. З огляду на це, питання комплектування фондів бібліотек у названому регіоні та збереження тамтешніх друкованих видань як національних цінностей – усе більше стає актуальним й

обговорюється на міжнародних конференціях, круглих столах, симпозіумах. Вміст фондів бібліотек Близького Сходу обговорювався під час міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів», ініційованої фахівцями НБУ ім. В. Вернадського. Зокрема, до цього питання особливу увагу привернув виступ наукового співробітника бібліотеки А. М. Лямця [1]. Окреме дослідження темі комплектування фондів бібліотек близькосхідного регіону присвятив к.пед.н. М. Я. Мульхем [2]. Досить активно ця тема обговорюється й на сторінках Інтернет ресурсів.

Згідно із дослідженнями названих авторів, останнім часом бібліотеки Близького Сходу зазнали значних змін. Це стосується їхньої соціальної ролі в суспільстві, а також специфіки комплектування фондів. Якщо після утвердження ісламу на теренах арабських країн простежується поява публічних бібліотек на зразок «мактабату масджід» (бібліотека мечеті), що мали спеціалізований релігійний профіль комплектування, то подальший хід історії спричинив їхнє поступове перетворення на бібліотеки на зразок «мактабату мадрасат» (бібліотеки медресе (середніх і вищих шкіл)). Бібліотеки при медресе являли собою еволюційно-організаційні утворення таких установ наукового рівня в близькосхідному регіоні. Цей тип публічних бібліотек дав поштовх поступовому утворенню національних та університетських бібліотек з широким спектром функцій і розгалуженою інфраструктурою.

Якщо «мактабату масджід» могли бути сформовані при мечетях і містити будь-які зібрання як релігійного, так і гуманітарного характеру, то в бібліотеках «мактабату мадрасат» відповідальніше ставилися до формування й розвитку власних фондів. У залежності від виду медресе виникали різні «мактабату мадрасат». Відповідно світські медресе мали у своєму розпорядженні бібліотеки з універсальним профілем комплектування, богословські медресе (надавали спеціальну релігійну освіту) формували фонди іншим чином, значну їхню частину становили матеріали з вивчення Корану та Сунни. Низка «мактабату мадрасат», об'єднуючи фонди, поступово еволюціонували до повноцінних публічних бібліотек – «мактабат амат» [3].

Не всі «мактабат амат» одержали статус національних книгозбірень. Значна їхня кількість забезпечують сьогодні пересічні потреби читачів міст та селищ. Однак до появи національних бібліотек це були установи перехідного типу, оскільки їхні адміністрації уже враховували національну складову, звертали увагу на особливий статус арабської мови та літератури. Цінність їхнього функціонування мала й особливе історичне забарвлення, адже знаменувала появу перших фондів вітчизняного та зарубіжного арабознавства.

Подальша еволюція й накопичення матеріальних цінностей арабських бібліотек залежали від конкретних організацій, які підтримували формування їхніх фондів. Наповнення «мактабату масджід», «мактабату мадрасат» «мактабату амат» стали поступово видозмінюватися. Цьому сприяли і певні особливості їхньої організації. Наприклад, мечеть могла мати власну «мактабату масджід», і водночас, при багатьох мечетях організовували

школи – медресе. При медресе також утворювалися бібліотеки – «мактабату мадрасат» тощо. Отже, фонди «мактабату масджід» та «мактабату мадрасат» стали схожими за своїм наповненням. Крім того, бібліотеки мечетей та школи при них могли об'єднувати свої фонди, унаслідок чого утворювалися бібліотеки на зразок публічних з універсальним профілем комплектування, однак з певними особливостями щодо забезпечення навчальною літературою. «Мактабату масджід» залежали від вакуфних товариств або дарів окремих людей, вони також могли викупувати книгозбірні приватних осіб. «Мактабату мадрасат» фінансувалися на різних рівнях: муніципалітетами, приватними особами або вакуфними організаціями, якщо медресе відкривалися при мечетях. Також ці бібліотеки залишалися при обсерваторіях та наукових установах. «Мактабату мадрасат» хоча й відповідали універсальному профілю комплектування фондів, проте науковий рівень літератури залишався невисоким, оскільки здебільшого це були підручники для учнів середніх шкіл. Така ситуація простимулювала подальше формування університетських бібліотек – «мактабату джаміаті» [4].

На відміну від інших типів бібліотек «мактабат амат», тобто публічні бібліотеки, підтримувалися державою. Наприклад, Дарул-кутуб-аль-ватаніа в місті Халеб (Сирія), що вважалася публічною бібліотекою, в 1945 р. мала підтримку муніципалітету міста, оскільки саме він виділяв кошти на комплектування її фондів. М. Я. Мульхем у дисертаційному дослідженні, присвяченому бібліотекам Сирії стверджує, що до 1937 р. ця бібліотека в спеціальних облікових книгах реєструвала арабські та іноземні видання, дари. Отже, ще у 1937 р. Дарул-Кутуб-аль-ватаніа в Халебі вже здійснювала закупівлі вітчизняної та іноземної літератури, а також отримувала дари від організацій та окремих осіб.

До речі, станом на 2014 рік в унікальній бібліотеці «Darul-Kutub» (особливості запису назви бібліотеки в Інтернет мережі) розміщено 145 книг татарських учених. Здебільшого це релігійні книги, видрукувані в Казані, Оренбурзі та Уфі ще до революції 1917 р. Видання присвячувалися фіксу, історії ісламу та татар Поволжя. Уперше про це обмовився муфтії Татарстану Каміль хазрат Самігуллін під час публічного виступу на форумі «Інноваційні технології в освітній діяльності мусульманських навчальних закладів», який відбувся в Казані. Прикметно, що він озвучив найближчу мету муфтіяту – реалізувати інноваційний проект у вигляді електронної бібліотеки «Darul-Kutub», популярність якої невпинно зростає в Інтернет мережі [5].

Отже, наразі триває активне нарощування фондів бібліотек «мактабат амат», які чітко еволюціонують до рівня національної бібліотеки – «мактабат ватанійят». Національний рівень свідчить про те, що в бібліотеці вже впроваджені складні системи комплектування. Наприклад, до комплектування фондів стали залучатися такі джерела як: обов'язковий примірник, дари, книгообмін, купівля, передплата.

Яскравим прикладом сучасної організації справи для багатьох бібліотек (зокрема й наших вітчизняних) є сьогодні найдавніша бібліотека при мечеті аль-Масджид аль-Харам. Ця книгозбірня була заснована ще 161 року за часів

правління халіфа Мухаммада аль-Махді. Бібліотека демонструє світові відповідальний підхід до організації роботи, а саме, рідкісні та найцінніші рукописи вже відцифровані й зберігаються в електронній формі. Водночас бібліотека надає послуги особам з обмеженими можливостями і має для цього відповідну матеріальну базу. Саме ця бібліотека вважається найдавнішою серед бібліотек ісламського світу й успішно функціонує близько 12 століть [6]. Навіть паломники мають змогу відвідувати її тричі на день аж до пізньої ночі. Такими можливостями навряд чи можуть похвалитися українські бібліотеки.

Насамкінець варто зазначити, що важливою ознакою еволюційного процесу функціонування бібліотек близькосхідного регіону останнім часом можна вважати злиття фондів. Зазвичай фонди бібліотек поповнюються не лише приватними колекціями поважних людей, а й приватними бібліотеками видатних арабських діячів, істориків, філологів, філософів і теологів.

Отже, комплектування фондів бібліотек Близького Сходу залежить від типів цих бібліотек. Останнім часом типологізація змінюється, бібліотеки з різними профілями комплектування об'єднуються, змінюються їхні функції. І хоча в окремих арабських країнах – Єгипті, Сирії, Лівії – унаслідок громадянських війн та іноземної інтервенції бібліотечна інфраструктура зазнала значних втрат, загальна позитивна тенденція до високого рівня організації роботи залишається незмінною.

Джерела та література

1. Лямець А.М. Типи бібліотек Близького Сходу та їх комплектування / А.М. Лямець // Міжнародна наукова конференція «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів». – Електронний ресурс : Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/180>

2. Мультхем М.Я. Современное состояние и тенденции развития библиотечного дела в Сирийской Арабской Республике: дис. кандидата пед. наук / Мади Якуб Мультхем. – М., 2000. – 150 с.

3. Лямець А.М. Типи бібліотек Близького Сходу та їх комплектування / А.М. Лямець // Міжнародна наукова конференція «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів». – Електронний ресурс : Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/180>

4. Мультхем М.Я. Современное состояние и тенденции развития библиотечного дела в Сирийской Арабской Республике: дис. кандидата пед. наук / Мади Якуб Мультхем. – М., 2000. – 150 с.

5. «Darul-Kutub». Електронний ресурс: Режим доступу : <http://islam-today.ru/novosti/2014/11/13/v-elektronnoj-biblioteke-darul-kutub-razmeseny-145-knig-tatarskih-ucenyh/>

6. Мечеть аль-Масджид аль-Харам. – Електронний ресурс : Режим доступу : <http://faqukrstory.ru/obshhestvo/55001-samaja-bolshaja-mechet-v-mire-gde-nahoditsja.html>